

2. BÖLÜM

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE İLKÖĞRETİM

Oğuz KALAFAT¹

1. İlköğretimin Tarihsel Temelleri Üzerine

Eğitim kavramının alt başlıklarından biri olan “*ilköğretim*”, ilkokul müfredatlarının uygulandığı basamaktır. Bireyin erken yaşlarında verilen bu eğitim, temel bir eğitimidir. “*Örgün eğitimin, okuma yazmayı, aritmetiği öğretene, iyi bir yurttaş olmak için gerekli bilgileri veren, bilgi ve beceri kazandıran ilk basamağı*” olarak nitelendirilen bu kademe bir anlamda zorunluluğu içinde barındırmaktadır. “*Birkaç öğretim basamağından oluşan örgün eğitim sisteminin temel bilgi ve becerileri kazandıran ilk basamağı, ilköğrenim, zorunlu öğrenim*” (Türkçe Sözlük, 1992) olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun hayatının geri kalanında kullanacağı bilgi ve becerilerin ilk ve zorunlu olarak öğretildiği süreç olarak değerlendirilebilir.

Bireylerin vatandaşlık bağı ile bağlı bulunduğu ülkede hayatını idame ettirmesi için temel becerilerini ve bilgi birikimini öğrendiği ilköğretim kademesi önemlidir. Her çocuğun bu kademede eğitim almasının yanında ülkenin de yetişmiş bireylere

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, 03kalafat03@gmail.com

İlköğretim konusu Tanzimat'tan günümüze kadar hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından önemsenmiştir. Anayasa değişiklikleri, askeri müdahaleler, ekonomik zorluklar ve savaş dönemlerinde sayısız değişikliğe uğramıştır. Modern çağın gereklerine göre düzenlenen programlar ile tüm vatandaşlara devlet tarafından eşit bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. 1960'lardan sonra İlköğretimi tek başlık olarak ele almak doğru bir yaklaşım olmamıştır. Özellikle ekonomik ve sosyal yönleriyle ele almanın daha akılcı olacağı gündeme gelmiştir. Kalkınma planlarında değerlendirilen ilköğretim daha işlevsel hâle getirilmiştir. Kültürel politika olarak değerlendirilen ilköğretim, tüm vatandaşlara sunulması ile Türkiye'de önemli sayısal artışla sonuçlanmıştır. Hükümet planları ve Millî Eğitim Şûraları çalışmaları ülke kalkınmasında önemli dönüşümleri sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

COA, Kısım 14-18. (tarih yok). *Yıldız Kısım 14-18, No 79/119, Zarf 6, Karton 40.*

Kanunlar, Yönetmelikler, Programlar

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu. (1961). *Resmî Gazete*, 12.01.1961 No: 10705.

1353 Sayılı Kanun. (1928). *TBMM Zabıt Ceridesi, C. 5, Devre: 3, Sene 2.*, Ankara: TBMM.

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, *Resmî Gazete No: 14574.*

1909 tarihli Tahsil-i İptida-i Layiha-i Kanunu.

1913 Senesi Tedrisat-ı İptida-iye Kanun-u Muvakkatı Kanunu.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi.

1909 Meclis-i Kebir-i Maarif Nizamnamesi.

3 Mart 1861 Tarihli Talimatname.

625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 254 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 625 Sayılı Öğretim

- Kurumları Kanununun Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. *Resmî Gazete Tarihi ve No: 18.01.1998 No: 23234*, s. 1-2.
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990.
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963.
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985.
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1967.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2012).
- İlk Mektepler Müfredat Programı. (1924). *İlkokul Müfredat Programı*. Ankara: Matbaay-ı Amire.
- İlmektepler Talimatnamesi Hakkında Tamim. (1929). Ankara: Maarif Vekâleti.
- İlkokul Programı. (1968). *1968 İlkokul Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu. *Resmî Gazete*, s. 1-2.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Mili Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanun'da Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitim. *Resmî Gazete Tarihi ve No: 18.08.1997 No: 23084*, s. 1-2.
- Köy Öğretmenleri Kanunu. (1937, Haziran 24). *Resmî Gazete*, s. 1-2.
- Maarif Vekâleti, Maarif Teşkilatına Dair Kanun. (1926). Ankara: Maarif Vekâleti.
- MEB Şûra Kararları. (1939). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB Şûra Kararları. (1943). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB Şûra Kararları. (1970). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB, İlkokul Programı. (1948). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973.
- XII. MEB Şûra Kararları. (1988). *XII. MEB Şûra Kararları*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- XV. MEB Şûra Kararları. (1996). *XV. MEB Şûra Kararları*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Nisan 1847 Talimatı.
- Maarif Vekâleti Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun. *Resmî Gazete*, s. 1-2.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995.

TBMM Zabıt Cerideleri

- TBMM Zabıt Ceridesi, (1928, 1 Kasım). *TBMM Zabıt Ceridesi, C. I*, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1929, 1 Kasım). *TBMM Zabıt Ceridesi, C. I*, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1936, 1 Kasım). *TBMM Zabıt Ceridesi, C. I*, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1938, 1 Kasım). *TBMM Zabıt Ceridesi, C. I*, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1961). *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima I, C. I*, . Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Kasım 1928. *TBMM Zabıt Ceridesi, C. 5, S. 1*. Ankara: TBMM.
- TBMM Zabıt Ceridesi-S. 1959. *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 1, C. 2*, . Ankara: TBMM Matbaası.

Kitaplar

- Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Aytaç, K. (2018). *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Başvekalet İstatistik Umum Direktörlüğü. (1939). *Maarif İstatistikleri 1937-1938*. İstanbul: Sühulet basımevi.
- Berkes, N. (2013). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boratav, K. (2012). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009)*. İmge Kitapevi.
- Binbaşoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cevat, M. (2001). *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târîhçe-i Teşkilât ve İc-rââtı XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Demirtaş, B. (2014). *Türk Eğitim Tarihi*. B. Demirtaş içinde, *Türk Eğitim Tarihi* (s. 245). Ankara: Otorite Yayınları.
- Dewey, J. (1926). *Türkiye Maarif Hakkında Rapor*. Ankara: Maarif Vekâleti.
- Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi, C. 1-6*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ertan, F. T. (2011). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Hatemi, H. (1985). *“19. Yüzyılda Medreseler”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- I. Maarif Kongresi ve Heyeti İlmiye Çalışmaları. (1921). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

- İhsanoğlu, E. (tarih yok). Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri. 248-250.
- İhsaoğlu, E. (2018). *Medreseler Neydi? Ne Değildi?* İstanbul: Kronik Yayınları.
- İpşirli, M. (2000). *Mereseler, İslam Ansiklopedisi, C. 22*. İstanbul: Akit Gazetesi Yayınları.
- Kansu, N. A. (2016). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaplan, M. (2013). *Türkiye’de Millî Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçer, H. A. (1970). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lewis, B. (2009). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Mango, A. (2008). *Türkiye ve Türkler: 1938’den Günümüze*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (1956). Tanzimat ve İlimiye. *Forum Dergisi, C. 5, S. 49*, 1-10.
- MEB 12 Yıl Zorunlu Eğitim Sorular- Cevaplar. (2012). Ankara: MEB Basımevi.
- MEB. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Millî Eğitimimiz*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Özalp, R., & Ataünal, A. (1977). *Türk Millî Eğitim Sistemi Düzenleme Teşkilatı*. İstanbul: MEB Basımevi.
- Öztürk, S. (2007). *İsmet Paşa’nın Kürt Raporu*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Sakaoğlu, N. (1985). *“Eğitim Tartışmaları”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopesisi, C. 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekışık, H. H. (1969). *Yeni İlkokul Programı Uygulama Klavuzu*. Ankara: Rehber Yayınevi.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2013). *Osmanlı evleti’nin İlimiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ünal, U. (2008). *İkinci Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştîyeleri (1987-1907)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Makaleler

- Akyüz, Y. (1994). İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı. *Ankara Üniveristesi Osmanlı tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 5, 1-14.
- Beyaztaş, D. İ., Senemoğlu, N., & Kaptı, S. (2013). Cumhuriyetten Günümüze İlkokul-İlköğretim Progralarının İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 46, S. 2, 2.
- Bilge, B. (2019). 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Sistemine Geçiş Nedeniyle Gerçekleşen Okul Birleşmelerinde Öğretmenlerin Yaşadığı Sorunlar: Nitel Bir Araştırma, *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 91-109.
- Çağır, M., & Türk, İ. (2017). 1869 Marraif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 11, 67-75.
- Erdoğan, T. (1996). Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı- I. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, 204.
- Kapluhan, E. (2012). Hazırlık (Kurtuluş Savaşı) Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1-28.
- Karataşer, B. (2017). Sultan İkinci Abdülhamit Dönemi Eğitim Politikası Hakkında Bir Değerlendirme. *İnternational Journal of Social Science*, S. 57.
- Koçak, K. (1992). Türk Millî Eğitiminde Denetimin Tarihi Gelişimi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, C. 17, S. 176, 22-26.
- Sarı, M. (2012). Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Vekâleti (Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923). *Atatürk Yolu Dergisi*.
- Tangülü, Z. (2012-Bahar). Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 10, 394.
- Tözören, S. (1984). "Japon Eğitim Modeli" ve Doğu-Batı Sorunsalı. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 25-26.
- Tuğluoğlu, F. (2019). 1961 Anayasa Referandumu ve DP Tabanı, *Akademik Bakış Dergisi*, 136-156.
- Tutsak, S. (2012), İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Eğitim (1919-1933), *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri*, 339-379.
- Uyar, H. (2020). Türkiye'de Askeri Darbeler ve Nedenleri Üzerine Bir Analiz Denemesi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 77-96.

Yavaş, T., & Balyemez, M. (2020). Osmanlı'dan İngiliz Dönemine Kıbrıs Türk Eğitimi ve Türk İşleri Komisyonu Raporu (1878-1960). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 179-185.

Sürelî Yayınlar

Hakimiyet-i Millîye. (1921, Temmuz 7).

Hakimiyet-i Millîye. (1922, Kasım 28).

İkdam. (1929, Şubat 28).

Nadi, Y. (1927, Haziran 28). Her Köyde Mektep. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.

Tezler

Kanbolat, E. (2015). *Harf Devriminden Köy Enstitülerine Türkiye’de İlköğretim (1928-1940)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

<http://www.meb.gov.tr/meb/>. Erişim Tarihi:13 Mart 2021.